

O PRAWACH CZŁOWIEKA

Księga jubileuszowa
Profesora
Romana Wieruszewskiego

O PRAWACH CZŁOWIEKA

Księga jubileuszowa
Profesora
Romana Wieruszewskiego

redakcja naukowa
Grażyna Baranowska
Aleksandra Gliszczyńska-Grabias
Anna Hernandez-Pończyńska
Katarzyna Sękowska-Kozłowska

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

ŻYCIORYS PROFESORA ROMANA WIERUSZEWSKIEGO

Roman Wieruszewski urodził się 9 kwietnia 1947 r. w Gliwicach. Ojciec, Kazimierz Wieruszewski, był sędzią, ostatnim prezesem Trybunału Ubezpieczeń Społecznych, matka Genowefa Feret, z domu Galica, była magistrem farmacji. Dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Bielsku-Białej, gdzie uczęszczał do III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego, w którym w 1965 r. zdał egzamin maturalny. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, które ukończył w 1969 r. obroną pracy magisterskiej w Katedrze Teorii Państwa i Prawa pod kierunkiem prof. Adama Łopatki, pt. „Stosunki między państwami w świetle współczesnej doktryny katolickiej”.

Jego pierwszym miejscem zatrudnienia był Instytut Nauk Politycznych UAM, w którym w 1969 r. podjął pracę jako asystent i w którym w 1973 r. otrzymał stopień doktora nauk politycznych. Jego rozprawa doktorska, której promotorem był prof. Adam Łopatka, została opublikowana w formie monografii (*Równość kobiet i mężczyzn w Polsce Ludowej*, Poznań 1975), a w 1981 r. ukazało się jej japońskie wydanie.

Po obronie doktoratu pracował w latach 1973–1975 na Wydziale Prawa i Administracji UAM w katedrze Teorii Państwa i Prawa. W 1975 r. podjął pracę w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, gdzie w 1984 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk prawnych i gdzie jest zatrudniony do dziś. Od 2012 r. jest również kierownikiem Katedry Prawa Konstytucyjnego i Praw Człowieka w Europejskiej Wyższej Szkole Prawa i Administracji w Warszawie.

Od początku był związany z utworzonym w 1973 r. w Poznaniu Zakładem Badań Instytucji Prawnych INP PAN, stając się jednym ze współtwórców, a następnie wieloletnim kierownikiem Poznańskiego Centrum Praw Człowieka, będącego jednym z dwóch zespołów badawczych funkcjonujących w ramach Zakładu. Od wielu lat jest także członkiem i wiceprzewodniczącym Rady Naukowej INP PAN.

Jako jeden z najwybitniejszych znawców problematyki praw człowieka w Polsce, Profesor Roman Wieruszewski łączy pracę naukową z działalnością publiczną, zarówno w kraju, jak i za granicą. W latach 1989–1992 był ekspertem Konstytucyjnej Komisji Parlamentarnej. Zasiadał także w Radzie Doradczej do Spraw Praw Człowieka, a następnie Doradczym Komitecie Prawnym przy Ministrze Spraw Zagranicznych RP w latach 1999–2015. Był Członkiem trzech kadencji Rady do Spraw Uchodźców (1999–2014). W 1992 r. został współpracownikiem Centrum Praw Człowieka ONZ w Genewie oraz premiera Tadeusza Mazowieckiego, któremu powierzono misję Specjalnego Sprawozdawcy ONZ do Spraw byłej Jugosławii. Następnie, w latach 1996–1998 był szefem misji Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Praw Człowieka w byłej Jugosławii

z siedzibą w Sarajewie. W 1998 r. został wybrany na członka Komitetu Praw Człowieka ONZ, w którym zasiadał w latach 1998–2000 oraz 2003–2006, a także pełnił funkcję jego wiceprzewodniczącego (2003–2004). W 2009 r. został powołany na sędziego *ad hoc* przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (sprawa Rasmussen przeciwko Polsce). Od 2013 r. zasiada w Komitecie Naukowym Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Jest ponadto członkiem Komitetu Wykonawczego Międzynarodowego Stowarzyszenia Instytutów Praw Człowieka (AHRI).

Działalność naukowa i ekspercka Profesora Romana Wieruszewskiego związana jest z szeroko pojętą problematyką ochrony praw i wolności jednostki, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Wśród wielu zagadnień badawczych podejmowanych przez Profesora wymienić należy takie jak: problematyka równości i niedyskryminacji, w tym prawa kobiet i osób LGBT, prawa uchodźców, prawa osób z niepełnościami, implementacja standardów międzynarodowych w krajowym porządku prawnym, funkcjonowanie międzynarodowych mechanizmów kontrolnych praw człowieka, w tym w szczególności ONZ-owskiego systemu traktatowego. Do najważniejszych publikacji należy w szczególności przygotowana pod jego redakcją fundamentalna analiza katalogu praw i wolności człowieka (*Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991) oraz pierwszy w Polsce komentarz do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (*Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych*, Warszawa 2012). Jego dorobek naukowy obejmuje dwie monografie, redakcję dziewięciu publikacji zbiorowych oraz blisko osiemdziesiąt artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie polskich i zagranicznych oraz w publikacjach zbiorowych, a także liczne referaty wygłoszone na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Profesor odbył staże naukowe w jednostkach badawczych w Londynie, Monachium, Strasburgu, Hadze, Oslo i Turku oraz wykładał gościnnie na wielu polskich i zagranicznych uniwersytetach, w tym w Monachium, Marburgu, Moguncji, Bochum, Turku, Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Toruniu, Lublinie, Katowicach, Szczecinie i Białymstoku.

W dniu 21 stycznia 2011 r. otrzymał z rąk Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego nominację profesorską.

Pod jego kierunkiem zostało wypromowanych ośmioro doktorów nauk prawnych, był także recenzentem w kilkudziesięciu postępowaniach o nadanie tytułu doktora, doktora habilitowanego oraz tytułu naukowego profesora.

Profesor Roman Wieruszewski jest obecnym i byłym członkiem kolegów redakcyjnych oraz rad programowych czasopism naukowych (m.in. „Netherlands Quarterly of Human Rights”, „Studia Prawnicze”, „Państwo i Prawo”, „Biuletyn Biura Informacji Rady Europy”, „Prawo Europejskie i Międzynarodowe”, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka”), członkiem stowarzyszeń naukowych (Polskie Towarzystwo Prawa Konstytucyjnego, Grupa Polska Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego – ILA) oraz komitetów naukowych (Komitet Nauk Prawnych PAN, Komitet Bioetyki PAN).

Ważną częścią pracy Profesora jest upowszechnianie wiedzy o prawach człowieka oraz działalność społeczna. Jest wykładowcą uniwersyteckim i promotorem kolejnych pokoleń magistrantów. Aktywnie bierze udział w debatach publicznych, wykładach otwartych i zajęciach dla młodzieży. Jest *spiritus movens* odbywającego się od 1992 r.

międzynarodowego kursu letniego poświęconego ochronie praw człowieka, który corocznie przyciąga do Poznania uczestników z całego świata. Angażuje się w działalność organizacji pozarządowych, m.in. jako członek Rady Programowej Programu Spraw Precedensowych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Rady Programowej Fundacji Panoptikon.

Dzięki licznym podróżom zwiedził niemal cały świat, ale równie chętnie zaszywa się w domu na wielkopolskiej wsi. Jest miłośnikiem nart i tenisa oraz wszelkich form aktywnego wypoczynku. Bardzo ceni sobie czas spędzany z rodziną – żoną, trójką dzieci oraz sześciorgiem wnucząt.

WYKAZ PUBLIKACJI PROFESORA ROMANA WIERUSZEWSKIEGO

MONOGRAFIE

Równość kobiet i mężczyzn w Polsce Ludowej, Poznań 1975 (wydanie japońskie – Tokio 1981)

Podstawowe obowiązki obywateli PRL, Wrocław 1984

REDAGOWANE KSIĄŻKI

Podstawowe prawa i obowiązki obywateli PRL w okresie budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego, Warszawa 1976

Prawa człowieka – Model prawny, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991

Raporty Tadeusza Mazowieckiego z byłej Jugosławii [z R. Hliwą], Poznań 1993

Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka. Standard prawa i jego realizacja a przyszłe wyzwania [z R. Hliwą], Poznań 2002

Komitet Praw Człowieka ONZ. Wybór orzecznictwa [z A. Gliszczyńską, K. Sękowską-Kozłowską], Warszawa 2009

Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne [z M. Wyrzykowskim], Warszawa 2009

Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne [z M. Wyrzykowskim, A. Bodnarem, A. Gliszczyńską-Grabias], Warszawa 2010

Prawne granice ochrony sumienia i wyznania [z L. Kondratiewą-Bryzik, M. Wyrzykowskim], Warszawa 2011

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz, Warszawa 2012

Mechanizmy ochrony praw człowieka w ramach ONZ. Analiza systemowa, Warszawa 2017 (w druku)

ARTYKUŁY W CZASOPISMACH NAUKOWYCH

Zasada równości kobiet w polskim systemie prawa, RPEiS 1973/3

L'égalite en droit des femmes et des hommes dans la Republique Populaire da Pologne, Annuaire de l'U.R.Ss.S. et des pays socialistes europeens, Uniwersytet w Strasbourg 1974

Zasada współzależności praw i obowiązków obywatelskich, PiP 1977/10

Obowiązek pracy w świetle prawa konstytucyjnego, PiP 1983/11

- Glosa do wyroku NSA z 22.01.1985 r.*, PiP 1986/6
- Glosa do orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 3.03.1987*, PiP 1987/10
- The evolution of the socialist concept of human rights*, Netherlands Quarterly of Human Rights, 1988, vol. 6
- Konstytucyjny kształt zasady równości i niedyskryminacji w PRL na tle porównawczym*, Studia Prawnicze 1989/2–3
- Diskriminierende Quotaregelung bei Vorgabe von Studienplätzen für Medizinerinnen verfassungswidrig – Entscheidung poln. Verf.*, EuGRZ 1990/16
- The principle of Interrelation Between Human Rights and Duties in the light of a socialist concept of human rights*, Archiv Fur Rechtsund Sozialphilosophie (ARSP) 1990/41
- Mechanizmy kontrolne Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, PiP 1991/12
- Glosa do orzeczenia z 24 IX 1991, K 5/91 (niepubl.)*, PiP 1992/4
- International Response to the Human Rights Violations in the Territory of the Former Yugoslavia*, Polish Yearbook of the International Law 1991–1992, t. 19
- Międzynarodowy Trybunał do spraw zbrodni wojennych dla byłej Jugostawii*, PiP 1993/8
- Spółeczność międzynarodowa wobec masowych naruszeń praw człowieka w byłej Jugostawii*, Sprawy Międzynarodowe, 1998/3
- Zasada równości i niedyskryminacji w świetle orzecznictwa Komitetu Praw Człowieka (wybrane aspekty)*, PiP 2000/4
- Ewolucja ONZ-owskiego systemu ochrony praw człowieka [wraz z Z. Kędzią]*, Studia Prawnicze 2001/3–4
- The European Union Charter of Fundamental Rights-History, Content and Relationship to Polish Law*, w Polish Yearbook of International Law 2001, t. 25
- Od praw obywatelskich do praw człowieka – dylematy ewolucji polskiego systemu ochrony praw człowieka*, Studia Prawnicze 2002/2
- Obywatelstwo Unii Europejskiej a ochrona praw człowieka*, Prawo Europejskie i Międzynarodowe 2002/1
- Ocena ustawodawstwa o uchodźcach w świetle praktyki funkcjonowania Rady do Spraw Uchodźców*, Przegląd Legislacyjny 2002/4
- Rola i znaczenie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej dla ochrony praw człowieka*, Przegląd Sejmowy 2008/2
- EU legal framework for combating gender based violence*, Law&Gender 2009/2010 Special Edition
- Opinia na temat wniosku Klubu Poselskiego Ruch Palikota o wydanie zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu*, Zeszyty Prawnicze 2011/4
- Koncepcja Światowego Trybunału Praw Człowieka [z A. Gliszczyńską-Grabias i K. Sękowską-Kozłowską]*, PiP 2011/5
- Zaległości ratyfikacyjne Polski w dziedzinie praw człowieka [z K. Sękowską-Kozłowską]*, Europejski Przegląd Sądowy 2013/3
- Freedom of expression and its limits – Was Voltaire right?*, Zeitschrift für Europarechtliche Studien 2015/1

ROZDZIAŁY W PUBLIKACJACH ZBIOROWYCH

- Prawo do korzystania ze środowiska naturalnego, Obowiązek przestrzegania przepisów Konstytucji, Obowiązek ochrony własności publicznej, Obowiązek obrony Ojczyzny, Obowiązek ochrony środowiska naturalnego* [w:] *Podstawowe prawa i obowiązki obywateli PRL*, red. A. Łopatka, Warszawa 1978
- Constitutional Form of the Principle of Equality and Non-Discrimination in Poland Against Comparative Background* [w:] *Comparative Constitutional Law*, red. M.P. Singh, Delhi 1989
- Komisarze do spraw administracji w Wielkiej Brytanii* [w:] *Rzecznik Praw Obywatelskich*, red. L. Garlicki, Warszawa 1989
- Skargi indywidualne jako środek międzynarodowej kontroli przestrzegania Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* [w:] *Państwo – prawo – obywatel*, red. J. Łętowski i W. Sokolewicz, Warszawa 1989
- Application of International Humanitarian Law and Human Rights Law: Individual Complaints*, [w:] *Implementation of International Humanitarian Law*, red. F. Kalshovena i Y. Sandoza, Martinus Nijhoff Publishers 1989
- National implementation methods in a light of human rights documents* [w:] *Human Rights in a Changing East-West Perspective*, red. A. Rosas, J. Helgesen, Londyn 1990
- Konstytucyjna regulacja stanu nadzwyczajnego w Polsce, Zakres i sposób regulacji obowiązków obywatelskich w konstytucji* [w:] *Prawa, wolności i obowiązki obywatela w nowej polskiej konstytucji*, red. Z. Kędzia, Poznań 1990
- Prawo do udziału w życiu kulturalnym, Zasada równości i niedyskryminacji, Zasada równouprawnienia kobiet i mężczyzn* [w:] *Prawa człowieka – Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991
- Ochrona dziecka przed dyskryminacją* [w:] *Konwencja o prawach dziecka a prawo polskie*, red. A. Łopatka, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1991
- Human rights and current constitutional debates in Central and Eastern European Countries* [w:] *The Strength of Diversity*, red. A. Rosas, J. Helgesen, Kluwer Academic Publishers 1992
- Case study in the former Yugoslavia: The international mechanisms, their efficiency and failures* [w:] *Monitoring Human Rights in Europe*, red. Arie Bloed i inni, Kluwer Academic Publishers 1993
- Ochrona dziecka przed dyskryminacją* [w:] *Konwencja o prawach dziecka. Wybrane zagadnienia prawne i socjalne*, red. T. Smyczyński, Warszawa 1994
- Some comments concerning the concept of economic and social rights* [w:] *Social Rights as Human Rights. A European Challenge*, red. K. Drzewicki, C. Krause i A. Rosas, Åbo Akademi University, Åbo 1994
- Ochrona praw człowieka sprawowana przez Komitet Praw Człowieka* [z A. de Zayas] [w:] *Ochrona praw człowieka w świecie*, red. L. Wiśniewski, Bydgoszcz–Poznań 2000
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej w systemie międzynarodowych instrumentów ochrony prawa, Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej – przyszli obywatele Unii Europejskiej* [w:] *Konstytucja dla rozszerzającej się Europy*, red. E. Popławska, Warszawa 2000

- Dylematy uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka* [w:] *Konstytucja i władza we współczesnym świecie*, red. M. Kruk-Jarosz, J. Trzcíński i J. Wawrzyński, Warszawa 2002
- Konwencja genewska jako uniwersalny instrument ochrony uchodźców* [w:] *Ochrona uchodźców. Dziesiąta rocznica przystąpienia Polski do Konwencji Genewskiej*, Warszawa 2002
- Geneva Convention as an universal instrument of refugee protection* [w:] *Tenth Anniversary of Poland's Accession to the Geneva Convention*, Warsaw 2002
- Rozpatrywanie sprawozdań państw przez Komitet Praw Człowieka* [w:] *Realizacja przez Polskę Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*, Warszawa 2002
- Komitet Praw Człowieka – potrzeba reform?* [w:] *Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka standard prawny i jego realizacja*, red. R. Hliwa i R. Wieruszewski, Poznań 2002
- ONZ-owski system ochrony praw człowieka* [w:] *System ochrony praw człowieka*, praca zbiorowa, Kraków 2003
- Komitet Praw Człowieka a zastrzeżenia państw do Paktu Praw Osobistych i Politycznych oraz do Protokołu Fakultatywnego* [w:] *Prawo, instytucje i polityka w procesie globalizacji*, red. J. Halizak, R. Kuźniar, Warszawa 2003
- Rola organów traktatowych ONZ i specjalnych procedur w procesie umacniania demokracji* [w:] *O ludzki wymiar prawa, Księga jubileuszowa prof. Tadeusza Jasudowicza*, Toruń 2004
- Oddziaływanie prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej na konstytucyjny status jednostki w RP* [w:] *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, red. K. Wojtowicz, Warszawa 2006
- The Abolition of the Death Penalty in Poland* [z A. Gliszczyńską i K. Sękowską] [w:] *The Death Penalty in the OSCE Area*, Backgroundpaper 2006, OSCE ODIHR 2006
- Pozycja prawna cudzoziemca, azylanta i uchodźcy – założenia konstytucyjne i praktyka prawna* [w:] *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 2006.
- Międzynarodowe sądownictwo w dziedzinie praw człowieka – potrzeba reform* [w:] *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapliński, Warszawa 2006
- ONZ-owski system ochrony praw człowieka – bilans dokonań* [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006
- Reforma organów traktatowych ONZ* [w:] *Prawa człowieka w polskiej polityce zagranicznej*, red. A. Bieńczyk-Missala, R. Kuźniar, Warszawa 2007
- Zakres wpływu międzynarodowych organów kontrolnych na status prawny jednostki w Polsce – wybrane problemy* [z A. Gliszczyńską i K. Sękowską-Kozłowską] [w:] *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, red. M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A.N. Schulz, Toruń 2008
- Cele reformy ONZ-towskiego systemu ochrony praw człowieka i jej podstawowe założenia* [w:] *Europa w poszukiwaniu tożsamości. Między prawem, filozofią a polityką*, red. W. Sobczak, Gniezno 2008
- Europejski Trybunał Praw Człowieka a Komitet Praw Człowieka – rywalizacja czy współdziałanie?* [w:] *60 lat Rady Europy. Tworzenie i stosowanie standardów prawnych*, red. H. Machińska, Warszawa 2009
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej* [w:] *Unia Europejska, członkostwo Polski, partnerstwo Rosji*, red. L. Moskwa, Poznań 2009

- Provisions of the Charter of Fundamental Rights in the light of the 1997 Constitution of RP and international agreements are binding upon Poland* [w:] *Fundamental Rights Protection in the European Union*, red. J. Barcz, Warszawa 2009
- Zasady Yogyakarty – zasady dotyczące stosowania międzynarodowego prawa praw człowieka w stosunku do orientacji seksualnej i tożsamości płciowej* [w:] *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, red. Z. Kędzia, A. Rost, Poznań 2009
- Zasady Yogyakarty – charakterystyka dokumentu* [w:] *Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, Warszawa 2009
- Poland: from oblivion to legal use* [w:] *60 years of the Universal Declaration of Human Rights in Europe*, red. V. Jaichand, M. Suksiu, Intersentia 2009
- Postępy w obszarze demokracji, praworządności i praw człowieka jako kryterium oceny efektywności współpracy z krajami – adresatami Partnerstwa Wschodniego* [z J. Kondratiewą-Bryzik] [w:] *Partnerstwo Wschodnie – Wymiary realnej integracji*, red. M. Zdanowicz, T. Dubowski, A. Piekutowska, Białystok 2010
- Prawo do sądu w międzynarodowym prawie praw człowieka oraz prawie UE – wybrane zagadnienia* [w:] *Zawody prawnicze*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010
- Nauczanie religii w szkołach publicznych oraz finansowanie szkół religijnych w świetle orzecznictwa Komitetu Praw Człowieka ONZ* [w:] *Prawne granice ochrony sumienia i wyznania*, red. L. Kondratiewa-Bryzik, R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, Warszawa 2011
- Polski system uchodźczy – ewolucja regulacji prawnych* [w:] *Uchodźcy w Polsce i Europie. Stan prawny i rzeczywisty*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2011
- United Nations Treaty Bodies and Special Procedures, and the Strengthening of Democracy* [w:] *Comparative Constitutional Law*, red. M.P. Singh, Lucknow 2011
- Członkowie organów traktatowych ONZ – quasi-sędziowie?* [w:] *Michał Cezary Rostwowski. Prawnik, uczoney i sędzia międzynarodowy w oczach prawników i członków rodziny*, red. K. Lankosz, Kraków 2011
- The Acceptability of Using Gender Quotas on Corporate Boards in Light of International Law and the Constitution of the Republic of Poland* [z K. Sękowską-Kozłowską] [w:] *Konferencja Parytetów płci w spółkach prawa handlowego. Gender quotas in commercial law companies*, red. L. Bosek, B. Makowicz, M. Romanowski, Warszawa 2014
- Gwałty i przestępstwa na tle seksualnym jako zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciw ludzkości i akty ludobójcze (Rwanda, była Jugosławia)* [w:] *Kobiety wojny*, red. A. Bartuś, Oświęcim 2014
- Deutschland und Polen auf Reformkurs? – Der Streit um einen neuen Verfassungsartikel in Polen* [w:] *Sexuelle Orientierung als Diskriminierungsgrund: Regelungsbedarf in Deutschland und Polen?*, red. C.D. Classen, D. Richter, B. Łukańko, Tübingen 2016

INNE

- Regulation of the state of emergency in Polish Law* [w:] *Polish Reports for the 2nd World Congress of the International Association of Constitutional Law*, Paris – Aix-en-Provence 1987
- The Task of the United Nations Special Rapporteur on Human Rights in Former Yugoslavia – The Particular Problems Encountered in the Fulfilment of this Task*, Vienna 1995

O KSIĘDZE

Księga Jubileuszowa *O prawach człowieka* powstała dla uczczenia Profesora Romana Wieruszewskiego – jego kariery naukowej, działalności eksperckiej oraz służby publicznej w dziedzinie ochrony praw człowieka. Jest ona również wyrazem uznania dla osobistej postawy Profesora, dla którego prawa człowieka nie są jedynie hasłami czy przedmiotem naukowej refleksji, lecz ideałami, w imię których należy postępować i których przestrzegania należy się głośno domagać. Jako autor wielu prac naukowych na temat ochrony praw człowieka, członek szeregu gremiów zajmujących się monitorowaniem i przestrzeganiem realizacji standardów w tej dziedzinie oraz propagator wiedzy o prawach człowieka, Profesor Wieruszewski jest bez wątpienia jedną z kluczowych postaci oraz wzorem i autorytetem dla każdego, kto zajmuje się ochroną praw człowieka w Polsce.

Naszym zamysłem było, aby zamieszczone w tomie artykuły dotyczyły jak najszerszego spektrum tematów, powiązanych jednak z zainteresowaniami badawczymi oraz doświadczeniem zawodowym Profesora Wieruszewskiego. Okazało się to zadaniem nadspodziewanie prostym – Profesor Wieruszewski zajmował się, zarówno jako naukowiec, jak i jako ekspert oraz popularyzator wiedzy o prawach człowieka, tak wieloma ich aspektami, że nawet odległe od siebie tematycznie teksty mogły znaleźć się w tej książce. Są to zatem opracowania traktujące m.in. o uniwersalnym oraz regionalnych systemach ochrony praw człowieka w ich aspekcie instytucjonalnym, których funkcjonowanie Profesor Wieruszewski poznał „od podszewki” jako członek i wiceprzewodniczący Komitetu Praw Człowieka ONZ oraz sędzieja *ad hoc* Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, o materialnych aspektach ochrony praw człowieka, w tym o problematyce równości i niedyskryminacji, która była zawsze szczególnie bliska Profesorowi Wieruszewskiemu, tak jak i problem ochrony praw uchodźców, badany i obserwowany przez Profesora Wieruszewskiego przez wiele lat z perspektywy członka Rady do Spraw Uchodźców. Autorzy i autorki, którzy złożyli artykuły do tomu, należą do grona akademików, a nierzadko i praktyków zajmujących się problematyką ochrony praw człowieka z perspektywy różnych gałęzi prawa. Są to osoby, które w swojej pracy naukowej i karierze zawodowej niejednokrotnie miały sposobność spotykać się z Profesorem Wieruszewskim. Są przyjaciele, współpracownicy, dawni studenci i wypromowani doktorzy nauk prawnych. Wszystkich ich łączy z całą pewnością szacunek dla naukowych dokonań oraz postawy Profesora Wieruszewskiego, dzięki której nauka i wiedza o prawach człowieka w Polsce nie jest jedynie marginalnym tematem.

Oddawana do rąk czytelników i czytelniczek książka jest nie tylko wyrazem uznania dla dorobku naukowego Profesora Romana Wieruszewskiego, lecz również zbiorem naukowych esejów na tematy, które traktują o najbardziej istotnych dylematach, wyzwaniach i pytaniach w obszarze ochrony praw człowieka. Dlatego, dziękując wszystkim

autorom i autorkom za złożone teksty, wyrażamy nadzieję, że lektura tego tomu skłoni do refleksji nad istotą ochrony praw człowieka, zarówno na płaszczyźnie krajowej, jak i międzynarodowej oraz nad sposobami uczynienia jej bardziej skuteczną. Dziś, być może bardziej niż kiedykolwiek od czasu zakończenia II wojny światowej, refleksja taka wydaje się być nagłą koniecznością.

*Grażyna Baranowska
Aleksandra Gliszczyńska-Grabias
Anna Hernandez-Polczyńska
Katarzyna Sękowska-Kozłowska*

CZĘŚĆ I

PAŃSTWO JAKO GWARANT
PRAW I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA
W PORZĄDKU KRAJOWYM
I MIĘDZYNARODOWYM

ROMAN KUŹNIAR

ARTYKUŁ 28 DEKLARACJI, CZYLI KONIEC EPOPEI PRAW CZŁOWIEKA?

Wszyscy zajmujący się zawodowo prawami człowieka znają niemal na pamięć brzmienie art. 28 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka: „Każdy człowiek ma prawo do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji byłyby w pełni realizowane”. W niniejszym tekście zajmę się tym drugim porządkiem, o nim mam bowiem pewne pojęcie.

Można powiedzieć, że prawa człowieka pojawiły się w stosunkach międzynarodowych nieprzypadkowo dopiero wtedy, gdy pojawił się pierwszy, odpowiadający w pełni swej definicji porządek międzynarodowy. Stało się to dopiero po I wojnie światowej. Wtedy właśnie na scenę międzynarodową wkroczyły państwa narodowe jako „materia” porządku oraz ustanowione zostały normy prawne regulujące ich wzajemne relacje i instytucja, która miała stać na straży ich przestrzegania, czyli jako forma porządku (Liga Narodów). Żadne wcześniejsze „porządki” (westfalski czy wiedeński) nie spełniały tego kryterium. Zarówno w samym Pakcie Ligi Narodów, jak i w jej systemie odnotowujemy śladowe pojawienie się praw człowieka, po raz pierwszy w historii stosunków międzynarodowych (!). Chodziło oczywiście o zinstytucjonalizowaną ochronę praw mniejszości narodowych w Europie Środkowej i Południowej, pewną ochronę dla ludności tubylczej w koloniach państw członkowskich Ligi (terytoriach mandatowych) oraz początki praw człowieka w kontekście pracy; w ramach Międzynarodowej Organizacji Pracy. Na tym się jednak skończyło. Życie międzynarodowe w okresie międzywojennym nie pozwoliło na włączenie praw człowieka do dyskursu polityki zagranicznej ówczesnych państw ani też na uczynienie tej problematyki przedmiotem dwu- czy wielostronnych rozmów czy konferencji.

Sytuacja uległa radykalnej zmianie po II wojnie światowej, co było niestety „zasługą” jej apokaliptycznego przebiegu. Znakami apokalipsy II wojny światowej były obóz koncentracyjny, ludobójstwo i bomba atomowa zrzucona na Hiroszimę. Pierwszym celem, przeciwko któremu toczono tę wojnę, był człowiek. Wprawdzie w dokumentach „wielkiej trójki”, w których znalazły się ustalenia dotyczące kształtu i zasad powojennego porządku, nie ma najmniejszej wzmianki o prawach człowieka, ale w Karcie Narodów Zjednoczonych, nad którą prace toczyły się równoległe, prawa człowieka zostały należycie dostrzeżone. Inaczej być nie mogło. Duchem praw człowieka jest przeniknięta

Karta Atlantycka, podpisana przez Roosevelta i Churchilla 14.08.1941 r., która wyrażała ich wspólną wizję świata po II wojnie światowej¹. Karta stała się punktem wyjścia do tworzenia koalicji antyfaszystowskiej, do której przyłączył się także Związek Sowiecki. Kilka miesięcy później (1.01.1942 r.) podpisano, także już z jego udziałem, Deklarację Narodów Zjednoczonych. W tym dokumencie mówi się wprost, że wojna toczona jest w celu zachowania wolności i swobód religijnych oraz „praw człowieka i sprawiedliwości w ich własnych, jak również i w innych krajach”.

Wprawdzie, jak się można domyślić, na konferencji założycielskiej NZ w San Francisco to nie wielkie mocarstwa były promotorami zapisów w Karcie odnoszących się do praw człowieka, ale też się im nie sprzeciwiały. Stąd mamy tam, już w par. 2 preambuły, porywający zapis mówiący o wierze sygnatariuszy w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość ludzkiej jednostki, równość praw kobiet i mężczyzn, narodów wielkich i małych. Podobnie w art. 1 o celach NZ, w par. 3 jest takim celem dla Narodów Zjednoczonych „popieranie i zachęcanie do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności”. Na poziomie aksjologii – celów i zasad – nie można było chcieć więcej. Operacjonalizacją celów i zasad miała się zająć komisja praw człowieka, której utworzenie także zostało zapowiedziane w Karcie (art. 68).

Wprawdzie od połowy 1946 r. zimna wojna szybko nabierała rozpędu, ale zanim pod koniec lat 40. weszła w ostrą fazę, Komisja Praw Człowieka (powołana stosunkowo szybko, bo w 1946 r.) zdołała uzgodnić i przekazać do Zgromadzenia Ogólnego projekt Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka². Ten historyczny dokument został przyjęty 10.12.1948 r., choć już przy głosach wstrzymujących się Związku Sowieckiego i państw komunistycznych (mówiąc inaczej: państw, które Moskwa zdążyła już „przerobić” na komunistyczne). Rozwój globalnej konfrontacji między Wschodem a Zachodem usunął na niemal 30 lat prawa człowieka ze stosunków międzynarodowych. Bezwzględny prymat miało bezpieczeństwo i wymóg utrzymania strategicznej równowagi, reszta liczyła się mało lub wcale. Owszem, niejako „po cichu” zdołano wynegocjować Pakty Praw Człowieka (czyli przełożenie Deklaracji na wiążące prawnie umowy międzynarodowe)³, ale wiedza o przyjętych w 1966 r. Paktach ograniczała się do grona specjalistów. W tamtych realiach trzeba było aż 10 lat, aby zbierać 35 ratyfikacji niezbędnych do wejścia Paktów w życie (1976).

Na międzynarodową wokandę prawa człowieka wracają za pośrednictwem procesu helsińskiego w połowie lat 70. W Akcie Końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie podpisanym przez przywódców 35 państw Wschodu i Zachodu (1 sierpnia 1975) znalazło się sporo zapisów odnoszących się do praw człowieka i podstawowych wolności. Najważniejszym był chyba ten, z zasady VII rozdziału (koszyka) pierwszego, który mówił, że przestrzeganie praw człowieka jest niezbędne dla rozwoju przyjaznych stosunków pomiędzy państwami-stronami KBWE. To był zapis o dużej sile rażenia, z czego państwa komunistyczne zapewne nie zdawały sobie sprawy w chwili,

¹ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm.

² Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego NZ 217 A z 10.12.1948 r.

³ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169; Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

gdy ich pierwsi sekretarze partii komunistycznych – *de facto* przywódcy tych państw – składali podpis pod dokumentem. Wszak ten zapis wprowadzał jednoznaczne *iunctim* między poszanowaniem praw człowieka, czyli także przyjętych w tej dziedzinie zobowiązań, a jakością stosunków między państwami Wschodu i Zachodu. No ale w czasach nazywanych „odprężeniem” między oboma blokami Sowietów uważali, że warto zapłacić cenę takiego zapisu w zamian za, jak sądzili, nienaruszalność ich strefy wpływów, którą zdobyli swym wkładem w rezultat II wojny światowej.

Długo nie trzeba było czekać, aby Moskwa i pozostałe stolice bloku komunistycznego przekonały się, jak bardzo były w błędzie, zgadzając się na ten zapis oraz pozostałe dotyczące praw człowieka, w tym na rozwój kontaktów międzyludzkich oraz przepływ idei i informacji ponad granicami. Sprawa przestrzegania praw człowieka stała się głównym punktem niezgody między Wschodem a Zachodem aż do końca zimnej wojny i umożliwiła Zachodowi przejście do ideologicznej kontrofensywy. Legitymizowała także ruchy opozycyjne w krajach komunistycznych w rodzaju KOR, ROBCziO w Polsce, Karta 77 w Czechosłowacji czy komitety helsińskie w samym Związku Sowieckim. Prawa człowieka zostały uznane za jedno z głównych źródeł siły, która doprowadziła do upadku blok komunistyczny⁴. Ta wzajemna relacja pomiędzy ewolucją stosunków międzynarodowych a prawami człowieka była bardziej niż oczywista. Presja Zachodu na kraje komunistyczne w tej sprawie (i nie tylko) poszerzała, choć z trudem, obszar wolności w tych drugich, z kolei postawy społeczne i ruchy opozycyjne, które z niej korzystały, wywierały presję na władze komunistyczne w kierunku większej wolności oraz otwierania się na Zachód. Ten proces był złożony i powikłany, w każdym kraju wyglądało to trochę inaczej, nie cały Zachód angażował się w tę grę, ale nie sposób zakwestionować owego sprzężenia zwrotnego, które się wtedy na linii prawa człowieka – polityka zagraniczna i stosunki międzynarodowe silnie i z tak spektakularnym rezultatem pojawiło.

Polski „okrągły stół” (luty–kwiecień 1989), który był silnie przeniknięty narracją praw człowieka i podstawowych wolności, w tym prawem narodów do samostanowienia, uruchomił geopolityczne domino w tej części świata. Do końca 1991 r. nie było nie tylko Układu Warszawskiego, ale nawet samego Związku Sowieckiego. Triumf Zachodu był nie tylko zwycięstwem praw człowieka, ale i – szerzej – liberalnej wizji porządku społecznego, na poziomie państw i – szerzej – liberalnej wizji porządku międzynarodowego. Po upadku bloku komunistycznego oraz w sytuacji globalnej dominacji Zachodu mogło się zdawać, że nic nie stanie na drodze uniwersalizacji praw człowieka w sposób, o którym mówiła Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, a który nie był możliwy z uwagi na zimną wojnę. Dotyczyło to także art. 28 Deklaracji, o którym jest mowa na wstępie. Świat miał ruszyć w kierunku porządku międzynarodowego sprzyjającego urzeczywistnianiu praw i wolności...

I ruszył. Już od końca lat 80. w międzynarodowej narracji karierę robi myśl o „nowym porządku światowym”. Posłużył się tym terminem prezydent G.H. Bush w swym przemówieniu w ZO NZ w 1990 r. Podejmują to inni. Myśleniu w tym kierunku pomogła

⁴ Zob. szerzej, R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 200–242, 279–287.

Publikacja dofinansowana przez Instytut Nauk Prawnych PAN

Recenzenci

Prof. dr hab. Jan Barcz
Dr hab. Celina Nowak, prof. INP PAN

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Beata Wawrzyńczak-Jędryka

Łamanie

Wolters Kluwer Polska

Projekt graficzny okładki

Grafos

Zdjęcie Profesora Romana Wieruszewskiego

Gosia Wieruszewska

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN: 978-83-8107-690-6

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

